

Kassarimaa

**29. märtsi õhtul
saabus Leigriga
Hiiumaale
president Kersti
Kaljulaid.**

Ta ööbis Kassari
Puhkekeskuses.
Järgmisel
hommikul
õnnestus Helin
Kääramehel
kinkida
presidendile
Kassari saare
külade poolt
neljakümnes
Kassarimaa
number.

SUVI KASSARIS ja 2017. aasta Kassari KultuuriNeljaPäevade (KKNP) KAVA

NB! Kava täiendatakse pidevalt, täpsem info www.kassarimaa.ee ja www.orjaku.ee.

Korraldavad MTÜ Orjaku Külaselts, MTÜ Kassari Haridusselts, Kassari Puhkekeskus, OÜ Mainegrupp, SA Hiiumaa Muuseumid, EELK Käina Martini kogudus jmt.

Toetavad Käina Vallavalitsus, Kodanikuühiskonna Sihtkapitali kohaliku omaalgatuse programm ja Kultuurkapitali Hiiumaa eksperdirühm.

Neljapäeval, reedel ja laupäeval „Teeliste kirikud“. EELK Käina Martini koguduse ja Kassari haridusseltsi vabatahtlikud hoiavad Kassari kabeli avatuna 12.00–17.00. Info telefonil 469 7192.

IGAL NELJAPÄEVAL KKNP:

11.00–19.00 Kassari rahvamajas raamatukogu ja kodukohvik HÕNG. Avatud juunist augusti lõpuni, info telefonil 558 0543.

11.00–19.00 Orjaku külamajas meenepood, infopunkt, sadamakohvik ja väljapanekud („Hiiumaa kalad“, „Loopealsete elustik“ ja Tiiu Valdma juubelinäitus „Silmapiir II“). Info telefonil 524 4820.

16.00 Hiiumaa muuseumi Kassari näitusemajas muuseumituur. Sissepääs muuseumipiletiga, info telefonil 469 7121.

12.00–17.00 on Kassari kabel avatud.

Vaba pääs Tuletorni kaile (Orjaku sadama kõrval) tutvuma maalitud tuulteroosiga.

15. juunist 17. augustini Hiiu Õlle Kojas õllebingo. Rühma suurus 10 inimest, vajalik ettetellimine.

Kassari haridusseltsi näitetrupp etendab Kassari rahvamajas näitemängu „Mis pärast surma sündis“. Aeg täpsustamisel, jälgige reklaami.

**KASSARI
KKNP
KULTUURI-
NELJAPÄEVAD**

MAI

18. mail 18.00 Kassari Kultuurineljapäevade (KKNP) HOOAJA AVAMINE Orjaku külamajas. Tiiu Valdma juubelinäituse „Silmapiir II“ avamine, väike kohvilaud.

19.00 Käina kultuurikeskuses KONTsert „ILU kuulub Hiiumaale“ – saja aasta lugu Eesti muusikas. Tasuta. Info telefonil 524 4820.

20. mail jõuab Orjaku sadamasse roheliste rattaretk. Vt www.rattaretked.ee.

20. mail MUUSEUMIÖÖ – „Öös on mängu“.

18.00–23.00 Hiiumaa muuseumi Kassari näitusemaja avatud: 18.00–21.00 tule uuri, mida põnevad peidab endas Kassari muuseumimaja pööning, külasta ekspositsiooni ja osale äraarvamismängus, vahvat tegevust lastele, joonistamismäng.

18.00–22.00 Kassari kabel avatud: 19.00–20.00 kirikuseiklus Triinu Piheli juhendamisel, Reet Kääramees tutvustab Kassari kabelit ja surnuaeda.

25. mail 18.00 KKNP. Kassari rahvamaja juures TALGUD – suveks korda! Info telefonil 5346 3897.

27. mail Orjaku sadamas TUULEKALA-festival.

28. mail KASSARI JOOKS. Algas kell 12.00 Kassari Puhkekeskuse öuel. Korraldab Käina Spordikeskus, info telefonil 5340 7161.

JUUNI

1. juunil 18.00 KKNP. Orjaku sadamas lastekaitsepäeva tähistamine: väljasõidud merele, matkad loodusrajal ja väike pannkoogikohvik. Info telefonil 524 4820.

3. juunil HIIUMAA MARATON. Start ja finiš Kassari Puhkekeskuse juures. Korraldab Hiiumaa Jooksugrupp. Vt www.maraton.hiiumaa.ee, telefon 505 5709.

8. juunil KKNP:

18.00 Kassari kabelis tutvustab Helgi Põllo kabeliaeda ja kabelit.

19.00 Kassari kabelis Käina huvikooli laste kontsert.

21.00 Orjaku külamajas SADAMAKINO. Korraldab MTÜ Hiiumaa Kino, info telefonil 524 4820.

15. juunil KKNP. SÕRU JAZZ Orjaku sadamas:

19.00 Maimu Jõgeda, Lauri Kadalipp ja Martin-Eero Kõressaar

20.00 Anna Põldvee ja Erki Pärnoja

Päevapiletid 10 € / 7 € müügil Piletilevis, juunikuust külamajas ja tund enne algust kohapeal. Info telefonil 524 4820.

16. juunil 18.00 Kassari kabelis „Kolm risti Kassari kohal“. Esineb Indrek Liit. Annetused kabeli toetuseks.

18. juunil 10.00–17.00 TASUTA MUUSEUMIKÜLASTUS Hiiumaa muuseumi Kassari näitusemajas muuseumi 50. sünnipäeva tähistamise puhul. Näitus „50 aastat Hiiumaa muuseumi“. Info telefonil 523 2225.

22. juunil KKNP:

12.00–16.00 Orjaku külamajas väike jaanipäeva lihalaat, jaanipäevapakkumisi meilt ja mujalt. Laadale järgneb väike kontsert, esineb Tiit Kikas. Korraldavad Hiidlaste koostöökogu ja Orjaku külaselts. Info telefonil 5648 0998.

18.00 Kassari rahvamajas GURMEEÕHTU „Ahvatlevad taimetoidud“. Osalustasu 15 €.

Eelregistreerimine telefonil 558 0543.

23.00 Pullu Pubi jaanituli. Korraldab OÜ Mainegrupp, info telefonil 5341 6205. Sissepääs 18. eluaastast.

23. juunil

19.00 Kassari kiigeplatsil jaanituli ansambliga Laine. Korraldab OÜ Mainegrupp, info telefonil 5341 6205. Tasuta.

23.00 Pullu Pubis Kassari jaanitule *afterparty*. Pilet 5 €, sissepääs 18. eluaastast.

27. juunil 20.00 Kassari Puhkekeskuse kuursalis Sander Õiguse MONOETENDUS (Comedy Estonia).

Pilet 8 €, info telefonil 5341 6205.

29. juunil KKNP:

18.00 Kassari rahvamajas GURMEEÕHTU „Aasia toidud“. Osalustasu 20 €. Eelregistreerimine telefonil 558 0543.

19.00 Orjaku külamajas KONTSERT ja tantsuõhtu ansambliga Väliharf. Pilet 8 € / 6 € eelmüügis külamajas (juunikuust), enne kontserti 10 € / 8 €. Info telefonil 524 4820.

30. juunil

Orjaku külamajas ja Kassari kabelis KASSARI KITARRIDE festival. Korraldab Krossi Talu Loominguline Keskus.

Kassari rahvamaja juues viikingite teemapark. Parveehitus ja veeskamine, töötoad, jutustused Eesti viikingiajast, muinasturniirid, tantsutrupp Müstika, käsitöö müük (nahast ja luust ehted ja tarbeesemed, käsitöönoad, sepised jms), toitlustus. Info Kassari rahvamaja Facebooki lehel ja telefonil 5620 9249.

JUULI

1. juulil

Orjaku külamajas ja Kassari kabelis KASSARI KITARRIDE festival. Korraldab Krossi Talu Loominguline Keskus.

Kassari rahvamaja juures viikingite teemapark. Parveehitus ja veeskamine, töötoad, jutustused Eesti viikingiajast, muinasturniirid, tantsutrupp Müstika, käsitöö müük (nahast ja luust ehted ja tarbeesemed, käsitöönoad, sepised jms), toitlustus. Info Kassari rahvamaja Facebooki lehel ja telefonil 5620 9249.

6. juulil KKNP:

17.00 Kassari rahvamajas VESTLUSRING „Hiidlased Vabadussõjas“. Vestlust juhib ajaloo huviline Enn Veevo.

19.00 Orjaku külamajas KONTSERT. Esinevad Jaan Sööt ja Andre Maaker. Piletid 15 € / 12 € Piletilevis, sooduspiletid juunist eelmüügis Orjaku külamajas. Info telefonil 524 4820.

11. juulil 20.00 Kassari Puhkekeskuse kuursalis Piip ja Tuut. ETENDUS „Elu õied“. Täispilet 10 €, lapsepilet (3–12 a) 7 €, perepilet (2 täiskasvanut ja 2 last) 30 €, lisanduv laps (3–12 a) 5 €. Info telefonil 5341 6205.

12. juulil 22.00 Kassari Puhkekeskuse kuursalis KINOÕHTU. Pilet 5 €, korraldab MTÜ Hiiumaa Kino, info

telefonil 5341 6205.

13. juulil KKNP:

19.00 Orjaku sadamas KONTSERT ja tantsuõhtu. Esineb Männiste perebänd. Pilet 8 € / 6 € eelmüügist juunist 1. juulini, hiljem 10 € / 8 €. Info telefonil 524 4820.

14. juulil 20.00 Kassari Puhkekeskuse kuursalis KONTSERT. Esineb Jarek Kasar. Pilet 10 €, info telefonil 5341 6205.

15. juulil

12.00 „Saare seiklus 2017 – uutmoodi Hiiumaa“, start ja finiš Kassari Puhkekeskuse juures. Korraldab Seiklusministeerium. Vt www.seiklusministeerium.ee, info telefonil 522 6895.

18.00 „Kolm risti Kassari kohal“. Kassari kabelis KONTSERT „Bachiga ja Bachita“, esinevad Rein Orn akordionil ja Erki Aavik viiulil. Annetused kabeli toetuseks.

17. juulil 20.00 Orjaku sadamas Koit Toome ja Laura akustiline KONTSERT. Korraldaja Moonwalk, piletid Piletilevist alates juunist.

18. juulil 20.00 Kassari Puhkekeskuse kuursalis Indrek Taalmaa MONOETENDUS „Sinised kilesussid jalas“. Piletid 12 € / 10 € müügil kohapeal. Info telefonil 5341 6205.

19. juulil 22.00 Kassari Puhkekeskuse kuursalis KINOÕHTU. Pilet 5 €, korraldab MTÜ Hiiumaa Kino.

20. juulil KKNP. Orjaku külamajas Hiiu Folgi KONTSERT.

20.–23. juulil Hiiu Folk mitmes kohas Kassari saarel. Vt www.hiiufolk.ee.

21. juulil 12.00–17.00 Kassari Puhkekeskuse õuel Laste Vabariik. Eesti Vabariigi sajanda sünnipäeva auks korraldatav lasteüritus: töötod, mängud ja etendused. Vt <http://minaka.ee/programm/laste-vabariik>.

25. juulil 20.00 Kassari Puhkekeskuse kuursalis Andrus Vaariku MONOETENDUS „Elu on parim meelelahutus (pärast surma jõuab magada küll)“. Pilet 15 € / 13 €, info telefonil 5341 6205.

26. juuli 22.00 Kassari Puhkekeskuse kuursalis KINOÕHTU. Pilet 5 €, korraldab MTÜ Hiiumaa Kino.

27. juulil KKNP:

21.00 Orjaku külamajas KONTSERT „Greatest Hits of C-JAM“. Korraldab Tartu Kontsertkorraldus. Piletid müügil Piletilevis (30. juunini sooduspilet 15 €), külamajas alates juunist 15 € ja tund enne algust kohapeal 20 € / 15 €. Info telefonil 524 4820.

28. juulil Kassari Puhkekeskuse kuursalis Dagö KONTSERT. Piletid müügil Piletimaailmas: kuni 20.06 15 € / 13 €; 21.06–20.07 17 € / 15 €; 21.07–28.07 20 € / 17 €. Õpilastele ja pensionäridele sooduspilet. Info telefonil 5341 6205.

AUGUST

1. augustil

20.00 Kassari Puhkekeskuse kuursalis TEATRIETENDUS „Piip ja Tuut kontserdil“. Täispilet 10 €, lapsepilet (3–12 a) 7 €, perepilet (2 täiskasvanut ja 2 last) 30 €, lisanduv laps (3–12 a) 5 €. Info telefonil 5341 6205.

18.00 Kassari rahvamajas GURMEEÕHTU „Maailma rahvaste köögid“. Osalustasu 18 €.

Eelregistreerimine telefonil 558 0543.

2. augustil 22.00 Kassari Puhkekeskuse kuursalis KINOÕHTU. Pilet 5 €, korraldab MTÜ Hiiumaa Kino.

3. augustil KKNP. Hiiumaa kohvikutepäevade KASSARI-ERI – viis kohvikut Kassari saare külates:

Talukohvik nr 5 perekond Puu õuel Esikülas

Kassari Kohvita Kohvik Kassari kabeli aias

Hiiumaa muuseumi Kassari näitusemaja kohvik

Urikivi talu kohvik Orjaku külas

Ma Armastan Maad Orjaku külamajas ja sadamas (kohvikute info täpsemalt aadressil

www.kohvikutepäev.ee)

20.00 Orjaku sadamas merelaulude KONTSERT „Ma armastan maad“. Esinevad Marko Matvere ja Peep Raun. Piletid 8 € / 10 € eelmüügist külamajas alates juunist, 10 € /12 € tund enne algust kohapeal. Info telefonil 524 4820.

8. augustil 20.00 Kassari Puhkekeskuse kuursalis Indrek Taalmaa MONOETENDUS „Oranžid tropid kõrvas“. Piletid 12 € / 10 € müügil kohapeal, info telefonil 5341 6205.

9. augustil 22.00 Kassari Puhkekeskuse kuursalis KINOÕHTU. Pilet 5 €. Korraldab MTÜ Hiiumaa Kino.

11. augustil 20.30 Orjaku sadamas VÄIKE TANTSUÕHTU. Mängib Paide linnaorkester. Sissepääs loteriipiletiga 3 €. Väike sadamakohvik. Hiiumaa puhkpillipäevade raames. Info telefonil 524 4820.

18. augustil 18.00 „Kolm risti Kassari kohal“. KONTSERT Kassari kabelis. Luterlike koraalide ühislaulmine, eestvedajad Siiri Rüütelmaa ja Triin Simson. Annetused kabeli toetuseks.

19. augustil Kassari Puhkekeskuses Hiiu Kala ja Õlle festival. Info telefonil 469 7169.

26. augustil 20.30 MUINASTULEDE ÖÖ tähistamine Orjaku sadamas. Muinastuled, kooslaulmine, tants ja väike sadamakohvik. Info telefonil 524 4820.

31. augustil KKNP. 20.00 Orjaku külamajas SADAMAKINO. Pilet 5 €, korraldab MTÜ Hiiumaa Kino.

SEPTEMBER

7. septembril 18.00 KKNP. Kassari rahvamajas GURMEEÕHTU „Kassari salakokad – Toomas Risti kodused toidud“. Osalustasu 5 €, eelregistreerimine telefonil 558 0543.

14. septembril KKNP IV HOOAJA LÕPETAMINE – KONTSERT. Orjaku külamajas esinevad Käina huvikooli muusikaosakonna õpilased. Info telefonil 524 4820.

VIII TUULEKALAFESTIVAL 27. MAIL

ORJAKU SADAMAS

Trollinguvõistlus:

9.00 trollingu mandaat suures telgis (trollingule registreerimine www.hiiukala.org)

10.00 kaptenite koosolek, merepääste õpetussõnad

10.30 trollingu start

16.30 trollingu finiš

Sadamas:

12.00 RAHVAPEO ALGUS. Päevajuht Ado Kirsi ja pasunakoor Önn Tuli Öuele (Pärnumaa)

Väike kala-kola-laad MTÜ Hiiukala liikmetelt ja teistelt parimatelt pakkujatelt

Lastetegevused suures telgis (meisterdamine) ja külamajade juures (sport, joonistamine)

Väljasõidud merele igal täistunnil (12.00–17.00) purjelaevaga Lisette või Hiiu Purjelaeva Seltsi alustega

12.00–18.00 kalanduse teabekeskus esitleb: kalakokk Mari Värva kalatoidud ja kalateadlase Jüri Tensoni kalanduslik õpituba väikestele ja suurtele

12.30, 14.30, 16.30 Eesti toidupiirkond 2017 – Peipsimaa: Peipsi kalatoidu õpituba Peipsimaa Kogukonnaköögi telgis

13.00–15.30 konkurss „Parim Hiiumaa kalakokk“ saalimajas, info telefonil 5648 0998 ja www.hiiumaamaksud.ee/sundmused/parim-hiiumaa-kalakokk-2017

14.30 Hiiumaa Vabatahtliku Merepääste Seltsi demoesinemine sadama basseinis

KULTUURIPROGRAMM suures telgis

15.00 pasunakoor Önn Tuli Öuele

15.15 „Hiiumaa meremees jutustab ja laulab“. Kuulame merejutte Jegard Kömmuse kogumikust „Hiiumaa meremees jutustab“ ja laulame ühiselt armastatud meremeestelaule. Helen Kömmus, Janno Elmi ja Kersti Rõbtšenko

15.50 Käina huvikooli neiduderühm Suterdised ja karmoškapoosid

16.30 segarühm Sõle Segajad ja naisrühm Pastlapaar Paikuselt sadama õuealal

17.10 pasunakoor Önn Tuli Öuele

17.30 AUTASUSTAMINE: Parim Hiiumaa kalakokk 2017 ja trollinguvõistluse parimad

18.30 TANTSUPIDU. Pasunakoor Önn Tuli Öuele ja ansambel Untsakad

Festivali peakorraldaja on MTÜ Orjaku Külaselts, koostööpartnerid MTÜ Hiiukala, Käina Vallavalitsus ja OÜ Hiiu Gourmet.

Toetavad Euroopa Merendus- ja Kalandusfond, Kalanduse Teabekeskus ja Käina Vallavalitsus.

Kuulus Kassari

Tiiu Elbah (Koop)

*Käsikirjaline looming
erakogust (et autori käekiri
on raskesti loetav, võib
esineda vigu, loetamatu sõna
asemel on punktiir).*

Linna meestel taskus rahad
ehitavad suve majad
ostvad saunad kivivared
maha jäetud viljatared.

Piibunina, Sääre mägi
Pansu suureks kuulsaks tegi
ülistab ka Lepa Annad
nime ajalehte kannab.

Ükski profet omal maal
pole iial kuulsaks saand
Pansu tark ja nalja mees
tasu saab ta selle eest.

Lepale ta võeraid tassib
ennast hästi üles passib
ei ta Annalt küsi luba
näitab neile, kus ta tuba.

Kui on palju võeraid majas

Anna magab sauna vajas
reisija kes sisse astub
lahkesti kõik võtab vastu.

Olgu vaene rikas saks
kõigil vabatahtlik maks
mäe all ka on uusi maju
Piiri õues vibu kaju.

Kaugelt vett ei ole tuua
haudadele antaks juua
mäe all elas Villem Tamm
lühike tal oli samm.

Oli uhke vali mees
põik uuri kett tal rinna ees
reisija kes loeb silti
soovib näha tema pilti.

Rahval häratab se tuju
näo mudel Jeesu kuju
kus se jutt on välja läinud
Jumalad ei keegi näinud

Pole olnud ülal taevas
iga maa peal merel laevas
kiri ütleb ta on vaim
kosutust saab iga taim.

Kevadel kui sulab lumi

ootan millal jõuab suvi
talvel on meil ukсед lukus
naasdel suvel tööde puhkus.

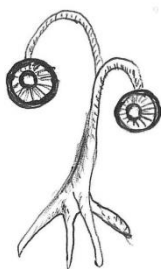
Sõidame siis Hiiumaale
oma sündind kodu raale
seal meid ootab Piibunina
supelda on mugav kena.

Seal on kindel kõva põhi
upuda ei karta tohi
reisijatel tuntud paik
kirjanikud käivad kõik.

Poest toitu kaasa toovad
kadakates lulli lõövad
kui on päike liiga palav
meres ujuvad kui kalad.

Päike teeb ka vanad nooreks
kuivand pisut haljaks tooreks
elu paremaks veel muudab
kes meist elada veel suudab.

Masinad kõik põllud kündvad
hobustele armu andvad
mära oma varsaga
murul päikest võtab ta.

Elan nagu üksik tuvi
luuletus on minu huvi.
Elbah Tiiu 1970.

Mul loodud luuletuse hand
mind vanemad ei kooli pand
kooli maksud olid kallid
maksid nii et vuntsid hallid

Nüüd on lastel sellest hea
kooli maksudest ei tea
killel pea kinni võtab
see weel üli kooli tõtab

Minu tütra tütar Tiia
ei ta tahtnud jäeda siia
sõitis Leeninkraadi kooli
mihel minna veel ei hoolind

Mul süda röömu tundis siis
kui üli kooli läbi siis

Tallinnase tööle tõtis
elu mured mu peald võtis

Krista alles noor ja väike
Tiia soendaja päike
väikse õel ta isaks emaks
teisel laske olla temaks

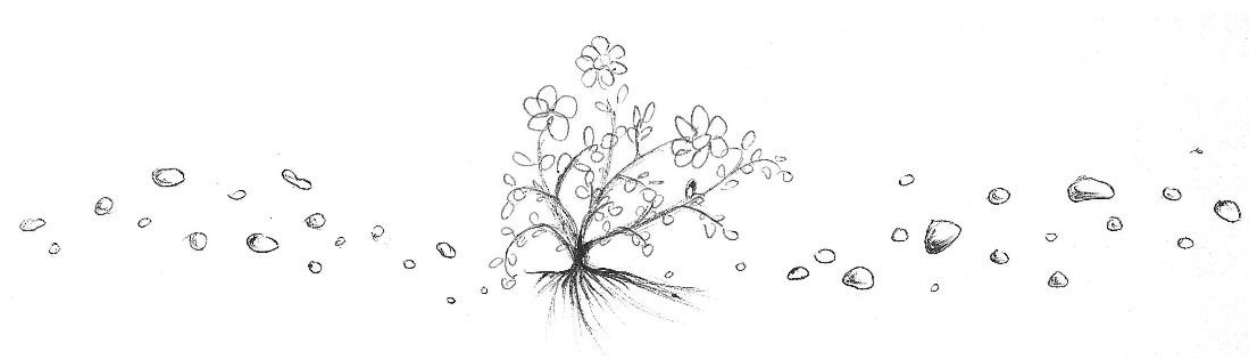
Praegu elul pole viga
kuniks inimesel iga
pussid trammid viivad senna
kus sa aga soovid minna

Pobid taksud volgad sõitwad
noored loosiga neid võitwad
ons teisi ka mitmed sorti
alt käe maksu ei taha torti

Vanadel ka soe kodu
rahulikuld heidab
mõtes õhtu palwet loeb
vaekseld teki alla poeb

Ei neil ole nälga jänu
... isal palju tänu
vanade eest hoold ta kannab
minule ka ... annab

Käigu hästi teie käsi
et ei töödes ära väsi
õuue vaatsid silmad
pühiks meil ilusad ilmad

Oma noore põlwe elu kuidas
vanast elati
orja senti parunitel talwel opi
piibli lugu ja

Mul väike koobas metsa sees
sur tamm mul varjuks ukse
ees
ei peale käi mul tuul ei torm
ei härita mind ükski surm

Saan pensi armsa poja poold
ka riigi isa kannab hoold
see sama weelgi trööstib
mind

mu poeg ei olnud metsa
vend

Ta puhkab Kärddlas samba all
tal haua ... lille vall
ta kodu maa eest surma
läend
ei elus väkeest Eda näind.

Mul väga kahju mõtelda
miks sündisin nii vara ma
nüüd oleks rohkem koolis
käind
veel mõne matsist mihe
teind

4 aastad käisin karjas
pihla põesas vihma varjas
mõisa vonnil teeni renti
ise ei saand mitte senti

3 aastad olen koolis käind
ei see mind ole targaks teind
katte kismust piibli lugu
õpised kõik noorem sugu

Nägame kõik tühja vaewa
kate kismus ei vii taeva
lahkus noorus kõik läks
mokka
istu nurgas kuju sukka.

Jutustaja Priidu Hanikat

Priidu Hanikat sündis 1897. Tal oli kolm aastat kooliharidust. Elukohaks on 1956. aastal märgitud Hiiumaa rajoon, Käina k/n, Kassari kolhoos, Hanikati saar (endine Käina vald, Hanikati saar).

Siinsed jutud kirjutas 1956. aastal üles Marju Hanikat. Jutustaja (Priidu Hanikat) kuulnud jutud oma isalt ja vanaisalt lapsepõlves.

Originaal asub Tartus Eesti Kirjandusmuuseumis, Kassarimaas trükitud koopia on saadud Marju Hanikati (Venski) käest.

Mõisnik ja talupoeg

Üles kirjutatud 18.–20. aprillil 1956

1. Vanasti mõisa ajal olime rentnikud. Rendi asemel pidi iga nädal saama kaks korda kala mõisa viidud. Iga aasta tuli mõisa viia 60 leiskat (500 kg). Iga kord pole aga kala saada olnud, siis küsiti, miks pole kala, üteldud, et olete laisad ja ei viitsi kala püüda. Siis ükskord pandud mõisast mees seltsi vaatama, kas on noodapüüd nii tühi. Läinud siis mehed sinna, kus kõige tühjemad kohad olid. Noodavedamise ajal olid siis mei vanamees nooda taga lahti päästmas kui kivide taha kinni jäänd. Vanamees näind äkitsi, et üks suur haug nootas, suur just nagu puuhalg. Vanamees karjund: „Pidage kinni, jääb kivi taha!“ Kergitand siis nooda üles ja lasnd haugi alt välja. Kui nooda ära vedanud, pole mitte ühte kala nootas olnud. Siis mõisamees läind jälle mõisa paruni juure, rääkind parunile, et noota vedand küll, aga kala nootas ei ole olnud. Siis parun jäänd ikka natust rohkem rahule.

Vanamees rääkind pärast teiste vastu: „Kui mei oleks lasnd selle suure haugi kätte saada, kus siis teada selle paruni kisa jälle oleks olnud.“

2. Kui käidud mõisa kalu viimas, antud meestele süüa. Pereemand käind parunile kaebamas, et suured mehed söövad ja söövad liiga palju. Siis parun käskind meestele söömaportsud välja kaaluda. Siis mehed pole aga mõisas sööngid, pannund söömaportsud tasku ja toond kodu. Siis pereema läind jälle kaebama, et mehed viivad toitu taskus kodu. Sii hakatud jälle endist viisi andma, nii palju kui nad söönd. Kui vahest noori mehi käind, siis vanad mehed käskind heesti hulk süüa, et söömist järele ei jää, et kui söömist järele jääb, tuuakse teise korra vähem, ei tooda nii palju. Kui kalu viidud, käind üks Jürna-nimeline mees kõige rohkem, teised käind vähem. See olnd söhune naljajutu-mees, et valetand härra vastu nii palju kui aga muistnd.

Ükskord läind jälle mõisa, vana kunturi. Vanahärra poeg noorhärre tulnd ka kunturi, ütlend vana Jürnale:

„Kuule, Jüri, iga korra kui sa mõisas käid, sa valetad.“ Kui Jüri mõisast kodu tulnd, reekind: „Vanahärre vastu valeta niipalju kui tahad, temap sa aru mitte midad, aga vehempoiss pagan hakkab aru saama!“

Ükskord Jüri läind jälle mõisa, näind härra seel õues, pee valgede kaltsude sees. Jüri küsind siis pereemanda keest: „Mis nüüd härral juhtund on, et pee valgede kaltsude sees?“ Pereemand hakkand naerma: „Tahtnd karjatüdrugu juure minna, tüdruk pole vetnd, ütlend, see ju patt kui härra seda teeb.“ Härra ütlend seda, et sinul ta on küll patt, aga minul pole ta ühtigid patt, pannund seel karjatüdrugu järel joostes, tüdruk joosn eest ära, parun olnd na viletsa silmanägemisega – kukkund otseti kadaga põõsa, silmnägu katki pahas.“

3. Üks Saaremaa mees käis Suuremõisa parunile keldert tegemas. Parun tahtnd suurt kivikeldert võlvit laega teha. Meister rääkis, et keldri müürid peavad alt hulga paksemad olema kui pealt, et

nad raske võlvit lae ära kandvad. Parun ei olnud sellega kogunisti nõus, ütlen, et müürid peavad saama tehtud ühepaksused alt ja pealt. Kelder saanud valmis ja meister ütlen, et tema ei lähe mitte neid talasid alt ära lööma, et need müürid ei kanna mitte seda lage üles. Parun saatnud siis oma tiimehed talasid alt ära lööma. Kui alt ära löönd, lasnud lagi sisse, mehed jäänd alla, saanud surma keik. Pärast lastud puulagi peale teha.

4. Ühekorra üks Saaremaa mees teind Suuremõisa parunile kivitreppe, mis mõisa ees olnud. Kui trepid valmis saanud on, parun tulnud siis treppisi vaatama ja näind, et ühe kivi nukast on üks pisine tükk ära läind. Olnud siis kurja täis, et see kivi sedamoodi ei kõlba ültsegid. Meister ütlen, et see on hermus suur töö, siis pead selle kivi siit ära võtma ja uuesti lihvida. Parun ütlen: „Oh, minu jumal, kui sina ei taha minu kivi lihvida, siis tahan mina sinu tagumikku lihvida.“ Ei aitand siis midagi, mees võtnud kivi välja ja lihvid uuesti. Kui töö ükskord valmis saanud, läind meister paruni käest palka kätte saama. Parun pole aga mitte üks kopik talle maksnud, saatnud ta minema. Mehel polnud midagi parata olnud, pole saanud kohtu teel ka seda nõuda – parunid olnud ise need suured kohtumehed.

5. Üks Hanikati vanamees olnud ühekorra Kõrgesaare viinaköögis tööl. Suuremõisa parun Ungur tulnud oma viinakööki vaatama. Viinameister ja töölised – kõigil olnud mütsid maas kui Ungur sisse tulnud. Üks töölise vehene 4–5 aastane poiss istund seal ahjusuus soojas, poisil olnud müts pees. Vana parun soskind keppiga poisi mütsi peest maha. Üks tööline ütlen: „Oh, sa helde jumal, eige soskis poisil mütsi peest maha.“

6. Suuremõisa parun olnud üks hermus uhke ja tige mees. Oma tiimehi lasnud neid peksta päris. Tal olnud üks hermus sant või kuri kubjas, see käind aga vana parunile kaibamas, et mehed ei tee ikka tööd heasti. Parun pole muud ütlen, kui: „Roogi neid raipuid.“ Ja kubjas olnud materdand ikka oma tiimehi ja ähvardand ühekorra: „Hoome saab teid sedasi materdud, et seda tei neete, kui teid maha võetaks, aga seda teip nee mette, kui teid üles võetaks.“ Teise humiku leitud kubjas oma asemelt, nina olnud verine ja olnud surund.

7. Vaemla mõisa parun olnud üks hermus hull mees. Tahtnud kõik küla maad omale vetta. Ühekorra põletand talud ära ja saatnud inimesed minema. Ja siis teind keisrile palve kirja, et isu (äike) löönd majad põlema. Kirjal pidand ka talitaja kiri all olema,

muidu pole maksev olnud. Kirjutand siis keisrile, et inimesed on kõik peavarjuta ja alasti.

Peterburist on saatnud keiser inimestele hulk riided ja muud tavaari. Parun aga müünd kõik oksjoni peal maha ja pannund raha oma tasku.

Tõnu Toomas, üks vaene sepa mees tahtnud selle asja pärast keisri jutule minna, teind küll mitu palvekirja, aga ikka ei ole keisri kätte läind. Teind mees kodu sepatööd ja kui niipalju raha saanud, läind aga linna jälle. Tooma naine reekind: „Ega me nii vaesed pole, elaks üsna heesti, aga kui Toomas niipalju raha saab, leheb aga linna seda asja ajama.“ Aga ükskord olnud nii hea juhus kui Toomas jälle linna läind, et keiser tulnud Haapsalu. Toomas näind, kui keiser tulnud uulitsa peal, Toomas vidand põliti maha ja kiri pea peele. Siis keiser võtnud kirja ära.

Pärast seda olnud ka kohe vana Vaemla parun ära viidud. Ja siis selle talitaja maja, kes paruni kirjale alla tegi, löönd isu põlema. Siis teind omale uued majad ja jälle isu löönd põlema. Siis läind ühe teise mehe juurde kortli ja isu löönd ka selle põlema. Pidand mees siis lage taeva alla jääma. Käind Saaremaal targa juures ja pärast seda pole isu enam maja põlema löönd.

8. Kui vanasti venelane kellegiga sõdind, olnd inglismannid oma laevadega sii meres.

Kärdla parunil olnd jahtlaev ja Suuremõisa parunil 2-he mastiga kaljas. Toond siis oma laevad inglismanni eest Soonlepa lahte varjule. Inglismanni massin tulnd Sõrult sisse ja ühe vaardiga nende laevade juure. Läind esiteks vabriku härra laeva juure. Nii kui laeva juure saand, on suits kerkind – pannund laeva põlema.

Kui Suuremõisa parun seda näind, pannund ratsahobusega Soonlepale. Võtnd piimanaiste käest valge lina, pannud kepi otsa ja läind mere ääre, hakkand uiskama. Inglismannid näind seda ja tulnd maale, Suuremõisa laev jäänd põletamata. Läind paruni seltsis Suuremõisa. Paruni proua muistnd ingliskeelt, pärast kui inglismannid veel siia tulnd, ikka läind Suuremõisa, olnd paruniga sõbrad, pole midad paha teind.

9. Ühekorra tulnd jälle inglismannid Hanikati saarele maale. Püüdnd suuremad lambad ja sidund jalad kinni. Vanaeit näind seda, et lambad olnd kadaga põõsa eere all, ja jalad kinni siut, vetnd noa kätte ja leikand jalad lahti. Inglismann näind seda, pannund joostes vanaeide järel. Vanaeit eest ära, ise karjund: „Inglismann aah, inglismann aah.“

Siis pole lambud ikka ära saand, aga hakkand mõisa vasigud maha lasma. Kui nad siit ära minema hakkand, olnd üks Emmaste meeste puuviu laev ääres ankrus. Inglismann läind oma massinaga selle ääre alt läbi, viskand vasiga peed-jalad selle laeva ruumi kolinal.

Kui Kassari parun seda olnd kuulnd, et inglismann ta vasigad ära olnd viind, siis ütlend, et kui inglismann jälle tuleb, siis ütelda, et Suuremõisa paruni alt, siis nad paha ei tee.

10. Kassari mõisa loomad olnd vanasti Õunagus. Nende karjaseks olnd Metsa Kaarli. Ühekorra tulnd piimamees jälle Õunagust, läind valitseja juure ja ütlend: „Et tead sa valitseja Toots, et Metsa Kaarli poos ennast senna Õunagu suure halli kivi otsa üles ja loomad on puhas laiali joosnd.“ Valitseja lasnd ruttu hobuse ette panna ja sõitnd Õunagu. Kui senna saand, näind, et Kaarli istub nii rahuga mätta otsas ja suitsetab piipu. Kui Toots jälle teisekorra piimameest olnd näind, ütlend talle: „Selle valetamise eest võid sa kohtu poolt karistud saada.“ Selle peale aga ütlend piimamees: „Oled sa valitseja õige nii loll, et saa mitte seda aru, et kivi otsa saa inimene end üles puua.“

11. Ühes Hiiumaa mõisas olnd tige ja kuri parun. Oma tiiumehi lasnd päris peksta.

Inimestel pole aga midad süüa olnd ja jäänd nii viletsaks, et pole jäksand tööd teha. Sellest pole aga parun midad hoolind. Siis lasnd saeveskist saepuru tuua, niipalju jahu sekka panna, et kokku hakkab ja leivaks teha. Siis antud inimestele seda leiba ja kästud ikka endist viisi tööd teha.

12. Hanikatis olnd vanasti üks hermus suur ja tugev Antsu-nimeline mees. Käind ikka siis Heinlaidus mõisa heinamaal töös. Kubjas lasnd seal ühe suure kivi lau otsa maha panna ja kis selle kivi üles tõstab, saab peeva prii, aga kirjas on töö ikka. Neid olnd ikka vehe, kis jäksand seda kivi tõsta. Ants aga tõstnd kivi õlale ja lasnd üle õla maha kukkuda. Siis iga humiku viskand kivi üle õla ja läind, pannund lau seina eere magama, aga peev olnud tal kirjas ikka.

13. Ühekorra läind üks Aruküla vanaeit Kaasiku Kreet Suuremõisa paruni keest upsu saama. Selle peale ei oskand parun midad vastata. Kreet aga ütlend: „Pole parunihärra nii loll ühtid, et ei tea, et see isane siga on.“

14. Kaks Vahtrepa meest olnd ühekorra Pühalepa õpetajal puid lõhkumas. Õpetaja teenija tulnd seale süüa viima. Mehed olnd ka seal lauda juures töös. Seale viidud ämbriga piima. Teine

mees ütlen teisele: „Kui teenija nüüd ära läheb, sööme selle piima ära.“ Tüdruk kalland sea sööma künasse ja hakkand ära minema. Teine mees kargand ka juure ja sea kõrvast kinni, siga hakkand karjuma. Teenija läind õpetaja prouale kaibama, et mehed söövad sea sööma ära. Õpetaja proua ütlen: „Kas see on üks loll mees või kas see on üks tükimees.“

15. Pühalepa õpetaja pannund ühekorra leeripoisid oma allikat rookima. Ja ütlen, et niikaua peab rookima, kui enam üle ämbri vesi ei tule. Poisid rookind ja rookind, nii kangesti joosn vett peale, et ei saa vähemaks. Viimaks pole muud nõu üle jäänd kui hakkand peelt kivisid sisse lükkama. Niipalju kivisid sisse, et vett pole enam üle ämbri tulnd, siis kutsund õpetaja vaatama. Õpetaja kiitnd, et jah nüüd aitab küll.

16. Rebase Jaan Tammela külast olnd 14 aastat leeris käind, aga ise pole teadnud, kas on leerist lahti tehtud või pole tehtud. Leeri ajal ükskord õpetaja küsind Jaani keest: „Kuule, Jaan, reegi nüüd üks tõe sõna ka.“ Jaan vastand: „Mul on kottis kaks muna.“ Selle peale ei osanud õpetaja midas kosta.

17. Laul sellest, kuidas peretütar tahab linna minna.

*Kena priske neiu olen,
igal ühel omaks tulen.
Ühel olla ma ei taha,
teisel oleks sellest paha.*

*Ühe võtan, teise jätan
kolmandale vastu tõttan.
Neljas jähi just täna maha,
viies saab mind ammu näha.*

*See toob magust marja sööki,
sukkur-saia, mesikooki.
Talu naiseks ma ei taha,
talunaise põlv on paha.*

*Ketra lõnga aga pooli,
parem lähen linna kooli.
Papal palju see ei maksaks,
kui ta koolitaks mind saksaks.*

*Aga veel pole jäänud kauaks,
ehk saan kindralile prouaks.
Rätsepad ma küll ei taha,
nõelaga teeb mulle paha.*

*Sepp ka pole suurem asi,
ikka on ta must kui süsi.
Naistki sunnib tihti ta,
haamriga küll taguma.*

*Meie aja möldritega
ka ei maksa sõprustada.
Enne muistsed kultsed
päevad
juba neilgi mööda läevad.*

*Kulla papa, palun sind
saada ikka linna mind.
Kui võin kübarat ju kanda
on mul palju rohkem hinda.*

18. Laul sellest, kuidas kodanlik riik sai sissetulekut.

*Riigil on siis asi paha,
kui ei ole kassas raha.
Kui ei võlga maksta suuda,
olgu kullane valuuta.*

*Valitsus siis murrab pead,
kus saab kokku seda head.
Kui veel kuskilt mati saab,
suurde vaimustusse aab.*

*Evrika toob panderolli
selle pealt me saame tolli.
Sina usu, et riik saab kasu
ja omad võlad maksta võib.*

*Varsti on meil asi klaar
ametis on komissar.
Kes siis kleebib panderolli,
sisse võtab maksu tolli.*

*Ja kui näed, et Piiritall,
paarika on päeva all.
Riigil sellest tahab ta
veidikest ka surida – Evrikas.*

*Neiu hulgub uulitsal,
pale vaabatud on tal.
Maksu alla kõik see kraam,
silti kannab iga daam.*

*Ja kui sünnib tilluke
Villuke või Mannike.
See on sisse võetud kraam,
maksu võtab tollijaam –
Evrika.*

*Palju asju ilmas veel,
mõnest vaikima piab keel.
Kui neist kõigest matti saaks
võla pilved ära aaks.*

*Olgu kis mis tahes kus,
maksu alla armastus.
Maksu alla pime öö,
maksu alla ühistöö – Evrika.*

Kontrabandid

Üles kirjutatud 15.–18. aprillil 1956

1. Vanasti oli sool väga kallis ja vähe olnd saada, siis hakkand inimesed Soomest soola vidama.

Muhu mehed tulnd ühekorra soolalastiga Soomest ja pannund soola Kõrglaidu. Mehed läind ise kodu. Sel ajal tulnd randvahid oma

krepsiluubiga Kõrglaidu. Käind seal kõrtsihoovis, näind kõrtsihoovi aampalgid on alt märjad. Vahtmeister õiendand aampalki katsuda, ajand sõrme suhu ja tunnund, et on soolane. Siis saand aru, et sool üleval. Vahtmeister ja üks soldat jäänd vahiks ja teised pannund tagasi Hiiumaale, oma päilikut ja talitajat otsima, muidu pole tohtind otsida kui talitajat pole seltsis olnd. Kõrtsimehel olnd teada, et nüüd on otsijad tulemas, läind Muhu meestele aru andma, kelle sool oli, ei vahtmeister ei taha lasta merele minna. Mehed pannund noodad paati ja rääkind, et kalapüüst peavad elama ja miks nüüd merele ei lasta. Vahtmeister olnd kange vastu küll, aga ikka lasnd viimati merele minna. Mehed pannund otsemat teed Muhusse. Reekind Muhus, missugune asi on, et vahid väljas ja otsijad tulemas. Muhulased pannund kolme laevaga, igas laevas kümme meest, tulnd Kõrglaidu. Pidand mere eeres nõu, mis moodi kõrtsi juure minna. Et kui kõik korraga minna, lasvad muist maha. Siis teind otsuseks, et kaks kõige julgemat ja tugevamat meest lehvad, et ehk saavad kavalusega kuidagid moodi mehed kinni võtta. Läind kõrtsi juure, vahtmeister vastus, ei lase mehi kõrtsi minna. Mehed rääkind: „Kallis aeg, kuidas siis ei saa,

see ju kõrtsi koht, nemad tahvad viina saada.“ Ja läind ikka tasapisi nendele ligemale. Kargand siis järsku nendele kallale, soldat pole saand midad teha, aga vahtmeister saand oma püstoli lahti tõmmata. Kuul läind teise mehe kuue hõlmast läbi. Siis kui pauk käind, pannund keik joostes mere eerest kõrtsi juure. Sidund seal vahtmeistri ja soldati kinni. Soldati viind mere eere kruusi peale reed – jalad olnd kinni siutud. Vahtmeistri üks Muhu mees heitnd omale õlale, ise ütlend: „Näed sa kurat, ma panen sind praegu vastu kivi pooleks.“ Vahtmeister hakkand paluma: „Pekske küll, aga ärge mitte ära tapke.“ Siis viskand vana vahtmeistri sauna vajassee. Hakkand siis soola laeva vidama nii palju kui jõudnd. Soldat saand ennast mere eeres lahti päästa ja käind toa nurgal vaatmas, kuidas mehed soola vidavad. Läind siis oma kohta mere eere, vedand kõhuli kruusi peale maha, ei julgend midad teha. Kui sool kõik laeva olnd veetud, kõrtsimees olnd ise nende seltsis ka seel, siis vetnd raudkangi ja löönd aida ukse maha ja läind siis teisehumiku mõisa paruni juure, reekind parunile, et ööse on röövlid käind, mõisa viina ja viinaraha ära aidast varastanud. Saand sedamoodi mõisa viina ja viinaraha ka omale.

Teisepeeva humiku otsind soldat vahtmeistri üles ja päästnd lahti. Siis varsti luup tulnd ka talitaja ja päilikuga. Vahtmeister ja soldat läind mere eere vastu, reekind natuke aega, läind luupi ja pannund tagasi Hiiumaale. Soldat olnd ööse kuulnd, et üks mees hüüdnd Andruse nime. Siis kutsutud Sarvelt ja Arukülast kõik Andrused Kärkla uurija ette, küsit kis on ööse Kõrglaidus röövimas käind, aga pole kedagi selles asjas süüdistada saand.

2. Ükskord tulnd jälle üks muhulaste soolalaev sii laidude sekka. Teised Muhu mehed läind nendele vastu soola ära koristama, aga näind, et randvahid tulevad jälle oma luubiga. Tuul olnd täiesti vaikne ja enam kuskile ei pääse. Teine paat pannund tagasi Muhu poole, mis nendele vastu olnd läind. Soolalaeva mehed näind, et ei aita enam ükski asi, ei jõua enam soola merre ka ajada. Üks mees võtnd suure kirve kätte, raiund laeva põhja augu. Teine mees näind, et vesi hakkand hermus kolinal sisse joosma, sõtkund vana kasuga senna auku. Tulnd sedamoodi ligudes edasi üsna Hanikati saare ligidale, laev jäänd põhja kinni ja siis olnd vett täis ka. Siis olnd randvahid oma luubiga laeva juures juba. Laevameeste keed siutud kinni ja ise hakkand soola laevaruumist dekile tõstma. Sool olnd juba suuremast kõik juba dekile

tõstet, võtnud dekibaarid üsna alaspidi kõveraks. Mehed arvand: „Oleks läind dekibaarid katki, sool tagasi merre ja need kaks kuradit senna alla jäänd.“ Üks mees ütlen teisele, et lehme järsku teise parda. Läind mehed järsku teise parda, laev küliti, sool kõik uuesti merre jälle. Siis randvahid hakkand uuesti soola merest välja norima ja maale vedama. Siis hakkand maal seda kuivatama. Kiskund põlluajad eest ära, sellest teind tuld ja seal siis kuivatand. Kui nad soola kuivaks olnd saand, pole rohkem olnd kui poolteist tündert olnd veel järel.

Laevamehed tahtnd randvahtide seltsis Muhusse ka minna, oma laev olnd katki, ei randvahid mehi seltsi ei veta. Randvahid läind soolaga Tamusnasse. Tamusna härrade keest saand niipalju sõimata, et hermus. Et soola toote siia, aga mehi ei ole, kelle sool on. Mehed läind pärast ka kodu, selle soolast pole aga änam midad kuulda olnd.

Hanikati vana Jüri läind mõisahärrale kaibama, et põlluajad on ära põletud ja loomad lehvad põllale. Parun ütlen: „Eks tei ütlen, et mei kaibame oma härrale seda.“ Jüri ütlen, et nemad reekind küll sedasi, aga randvahid ütlen selle peale: „Teite härra, kas see ka killegi härra on, see on ju

sigadepoiss. Parun pole aga seda juttu mitte kuulma teingid, reekind aga oma juttu edasi, et: „Eks tei ütlen, et mei kaibame oma härrale.“

3. Ühekorra olnd Muhu meestel jälle kunderbanti kodus. Randvahid tulnd otsima. Kolme pere mehed pannund ennast kokku, võtnud teibad ja kaikad kätte, peksnd randvahid õuest välja. Ühe randvahil löödud käsivarre luu pooleks, teise püss löödud kivi vastu puruks. See, kes käsivarre luu pooleks löönd, pole pärast enam mitte sõna lausut, aga see mees, kes randvahi püssi katki löönd, see saand Kuresaares 80 hoop, selle eest, et sõjariista katki olnd teind.

4. Ükskord olnd muhulaste viin jälle Kõrglaid ääres, mees tahtnd sealt ühte ankurt kodu viia. Kõrglaid mees läind Muhu meest oma paadiga kodu viima. Läind Muhu ääre, randvaht vastus. Kõrglaid mees kargand randvahi kallale ja rõhund oma alla maha. Muhu mees saand viina ankru kätte ja pannund metsa. Kõrglaid mees ootnd, et Muhu mees viib viina ära ja tuleb teda randvahi keest ära päästma, aga ei Muhu mees enam tagasi ei tulnd. Kõrglaid mehel ei aitand muu nõu kui kargand järsku püsti ja saand randvahi püssi kätte,

pannund joosu ja viskand püssi merre. Ise kargand paati ja pannund tulema. Randvaht jäänd merre loides oma püssi otsima.

5. Kassari mehed käind ükskord Saksamaal viina toomas. Toond viina kodu ja pannund rehe kotta. Mees olnd kodus, näind aknast, et randvahid tulevad. Et nüüd enam muu nõu ei aita kui naine seltsi ka ja läind rehe kotta. Pannund naise koja väravat kinni hoidma ja ise kukkund viinaankrusid katki virutama. Randvahid tulnd koja värava taha ja kuulnd, et mees peksab viinaankrusid katki. Rõhund ikka viimaks koja väravad eest maha. Ei mees jätnud, peksnd viinaankru põhjad eest ära ja lükkand küliti. Ei kedagid julgu mehe käest kervest ära võtma ka minna. Viimati ohvitser võtnud mõõga tupest ja pidand mehe pea otsast ära lõõma. Löönd aga nii kõrguti, et löönd mõõga otsa üles aampalgi sisse kinni. Vahepeal soldatid saand kerve mehe käest kätte. Ohvitser ütlen siis, et tänagu mees õnne, et mõõk kinni olnd jäänd, muidu ta pea oleks otsast läind. Suurem jägu viina olnd maha läind, üsna vehe, mis järele olnd jäänd. Siis olnd niisugune kord, et selle viina eest, mis maha läind, pole maksta tulnd.

JÄRGNEB

Oi aegu ammuseid!

Roosi Maive

Kui Tiiu mulle helistas ja soovitas kirjutada Kassarimaasse oma kodutalust, lähedastest ja sugulastest, oli mu esimene reaktsioon ära ütelda. Ometi oli selles ka midagi erutavat – süüvida oma lapsepõlve, meenutada vanemaid, sugulasi. Niikaua kui veel midagi meenub. Seda enam, et meie isa usutlus jäigi liiga hiljaks, isa oli selleks ajaks juba üle 80, ära suri ta 92-selt. Temal oleks veel paljutki jutustada olnud. Võib-olla ei ole mina see, kes oskaks kõike edasi anda, olin ma ju kõige noorem laps peres. Peale selle elasin ma kolm aastat Märjamaal ja käisin seelses keskkoolis. 18-aastaselt sai minust Kärddla elanik: algul omaette korteris ja peale abiellumist ämma majas. Kui Saare Mart (tollane Putkaste sovhoosi direktor) tegi meile pakkumise tulla sovhoosi, kus saame omaette kahetoalise korteri, lapsed lasteaeda, abikaasa Rein töökoja juhatajaks, mina lasteaeda kasvatajaks, siis ega me kaua mõelnud. Meelitas omaette korter, kuigi sain ämmaga hästi läbi. 1969. aastast olen Putkaste elanik, kuigi Kassari jääb mu südamesse alati. Algul pärast kodust lahkumist

nägin unes end alati Kassaris olevat.

Putkastes elades sai lastega koos sageli Kassaris ujumas käidud või siis mu õe Vilja perel külas. Kahjuks on nüüd kodutalu tühi. Mingil määral püüavad Vilja ja Mardi lapsed talul eluvaimu sees hoida. Elavad ju nemad hoopiski mandril.

Nüüd siis tagasi vanasse aega. Kuna olen ka varem Kassarimaasse kirjutanud, siis võib juhtuda, et mõni seik kordub. Alustan oma meenutusi isast.

Isa sündis Emmaste vallas Krimmi kõrtsis. Vähemalt nii on räägitud. Krimmi kõrts oli koht, kus mu vanavanemad elasid. Vanaisa oli sealkandis metsnik. Mingiks ajaks õnnestus tal niipalju raha kokku korjata, et suutis endale Nurme talu osta. Lapsi oli peres palju. Isa põlvnes 11-lapselisest perest. Ühel ajal otsustas isa (Adolf) ise endale maja ehitada ja sinna juurde ka veidi põllu- ja aiamaad soetada. Maja sai valmis ja talule tuli nimi panna. Selleks sai Roosi. Hiljem tundus see päris õige nimi olevat, sest mu ema armastas väga lilli, ka roose, meil kasvas neid palju.

Roosi talu perenaiseks oli algul Kaevats Salme, kellega isal oli neli tütar: Vaike-

Helju, Luule-Rita, Pilvi-Eha ja Virve. Virve suri kahjuks koolieelikuna peaaupõletikku. Sel ajal oli lastel palju ohtlikke nakkushaigusi, nagu läkakõha, sarlakid, mumps jpt. Salme ise suri kopsuhaigusesse ja nii jäi isa nelja väikese tütre üksinda. Tuli leida väljapääs ja selleks oli Vahtrepal elav Amanda. Enne Vahtrepale tulekut elasid ema ja vanaema Venemaal. Vanaema Marie mees oli seal ühe krahvi juures aednikuks. Kui mees ära suri, koliski vanaema koos tütrega Vahtrepale, kus elas vanaema vend oma perega. Häbiga pean tunnistama, et oma ema elukäigust tean ma vähe. Tema noorpõlvest on säilinud päris ilus suur pilt, kus ta on ilusate pikkade juustega peenike neiu. Veel tean ma, et ta teenis enne Roosile tulekut näitleja Gunnar Kilgase peres. Sellest on juttu ka Kilgase kirjutatud elulooraamatus. Ta mainib seal, et Manda (tema väljend) oli vahel mänginud kitarri ja laulnud. Hiljem Roosil elades mängis ema ka vahel kitarri ja isa laulis kaasa. Seda harrastust ei jätkunud kauaks, talutöö ja laste kasvatamine võttis liiga palju aega. Pealegi õmbles ema ise lastele riided selga. Ainult ühe korra lasi ta

Neitsimäe Olgal mulle
talvepalitu õmmelda.

Algas see nii. Adolf pani
hobuse vankri ette ja
Vahtrepa poole teele, et
endale naishing majja saada.
Ema oli sel ajal veel päris
noor (täpselt ei tea, aga nii
kolmekümnene). Igatahes
Roosile ta saabus, kus
ootasid teda neli väikest
tüdrukut. Mõne aja pärast,
nähes, et Amanda saab laste
ja talutöödega hakkama,
abielluti. Peagi sündis perre
poeg Koit-Alvin, seejärel
Vilja, siis Siiri ja mina, Maive.
Koidul oli kerge meeles
pidada, mitu öde tal oli: kolm
vanemat ja kolm nooremat.
Pärast mind tuli ilmale veel
üks poisslaps, Gustav, kes
aga peagi suri.

Minu mälestused oma isast
said alguse isa põlvel istudes
ja ta laule kuulates. Need
laulud on mul siiani meeles,
nii sõnad kui viis. Kirjutan ka
nende laulude sõnad siia
üles, et näeksite, milliseid
laule sel ajal lastele lauldi:

*Kiiss, kiiss, kiiss,
kus sa lähed?
Lähen metsa puid raiuma.
Kui puu kukub kaela,
eks poe puu juure alla.
Kui pind läheb kurku,
kisu käpaga välja.
Kui veri tuleb välja,
pane killi peale.
Kust sa verikonn selle killi
võtad?
Eks vanamoori kambrist
uue püti kaane alt
ja vana püti uurdest.*

Teine laul:

*Kiiss kiilus karja,
üle metsa marja.
Tee mulle heina,
mina heina annan lehmale,
lehm mulle annab piima,
mina piima annan piikule,
piiku mulle annab pekki.
Ja mina peki ära söön.*

Isa oli üldse üks isevärki
mees. Kunagi ei riienud ta
meiega, selle ülesande jättis
ta emale. Töökas,
kohusetundlik ja korralik oli
ta ka. Mis mulle väga
meeldis, tal oli väga hea
huumorisoon, ka
näitemängudes lõi ta kaasa.
Veel oli ta Kassari
haridusseltsi
revisjonikomisjoni esimees.
Imetlesin, kui kalligraafiline
käekiri tal oli. Kuna tal oli
palju lapsi, tuli neid ka tööle
panna. Isa oli meie jaoks
autoriteet, tema jagatud
ülesanded tuli alati täita.
Rinda tuli pista loomade
talitamise, heinatöö ja
põllutööga. Meie jaoks oli
tüütu, kui ta hakkas
töövahendeid teritama, me
pidime siis käiavänta
keerutama. Ja teades isa
põhjalikkust, kulus selleks
ikka jupp aega. Enamasti
heinatöö ajal teritati vikateid,
kuid kui käsile võeti ka noad
ja kirved, siis võttis ohkama.
Tüütuks kujunes lastel ka
kurgipeenarde rohimine. Aga
see oli suure pere jaoks väga
oluline. Kurgid ja õunad olid
meie pere turukaup. Kui

kurgihooaeg hakkas, sõitis isa
hobusega Kärkla turule,
vanker kurgikotte täis,
muidugi oli koormas ka muid
talutooteid. Kord lolli peaga
sokutasin ka end kaasa. Algul
oli põnevust palju, kuigi tuli
vara ärgata. Poole tee peal
aga hakkas igav ja hea oli, et
Nõmba mäest ülesminekut
käskis isa vankri kõrval käia,
et hobusel oleks kergem. Sel
ajal oli Nõmba mägi tükk
maad kõrgem.

Kui Koit oli isal abiks
raskematel töödel, siis ema
kamandas rohkem tüdrukeid.
Meie ülesandeks oli igal
laupäeval maja koristamine.
Alati peale koristust tuli ka
lilled vaasi tuua.

Kui suuremat hooajatööd ei
olnud, aitasime ema
toiduvalmistamisel.
Pannkoogitainast sai tehtud
pesukausis. Sageli sai ka
tordikooki tehtud, olid ju
omal kanad olemas. Meeles
on veel leivategu, kus ka
meie pidime tainast
sõtkuma. Harvem tehti
sepikut, saia, peenleiba. Jahu
olemasolu eest hoolitses isa,
kes käis Vaemla veskis seda
tegemas.
Pühapäevahommikud
tordikoogi, kakao ja
keedetud munadega on siiani
meeles.

Kuigi talus oli tööd palju,
saime ka vabadust nautida.
Roosil oli palju lapsi, kuid
sageli tulid meile ka
külalapsed, hiljem oli ka
noorte kogunemisi.

Meie ema oli väga seltskondlik, talle meeldis külalisi vastu võtta. Nii juhtuski, et meil elas peale oma inimeste ka võõraid, õnneks erinevatel aegadel. Muist nendest oli vägisi pandud. Toon siin ära need, kes meil eri aegadel elasid. Kõigepealt oli üks härrasmees, kunstnik. Seejärel ajalooteadlane, naine, siis veel üks naljaka nimega teadlane, noor mees – Leivategija. Need inimesed paigutati meile kolhoosi algusaastatel. Söögiga oli raske, omal suur pere, siis süüa veel võõraidki. Kui isa ja ema läksid Tallinna turule õunu müüma, tuli meil, lastel, ka külaliste köhumuresid lahendada. See oli tõeline peavalu.

Vähemalt kahel suvel elas meil ka geograafiaüliõpilane Tinna, õige nimega Elle Kask, hiljem Lees. Temast tuleb juttu eraldi, sest ta on väga värvikas tegelane.

Tagasi teiste külaliste juurde. Ei saa mainimata jätta ka ema „lemmikuid“ – kahte traktoristi ja mingit külavolinikku. Traktoristid olid noored poisid, üks neist venelane. Vene poiss kukkus söögi ajal nobedasti sõrmeküünega kartuleid koorima. Eesti mees müksas kaaslast, seejärel võttis see punastades noa, kuigi nüüd läks kartulikooremine palju vaevalisemalt. Volinik oli

igavene kommu, nuhkis igal pool ringi ja virises. Kuna isa oli väga eestimeelne mees, siis hoidus ta mehest niipalju eemale kui sai. Kõige kuulsam külaline oli meil aga Georg Ots, kes oma õe Mareti soovitusel ühel suvel koos abikaasa Ilonaga meil viibis. Elasin sel suvel oma pisipojaga ka kodutalus. Poisil oli käsil roomamisperiood. Georg võttis sageli poisi oma sülle, tõi talle mänguasja ja vilistas imeilusasti. Ma polnud varem sellist vilistamist kuulnud. Paistis, et lapsed meeldisid talle. Georg Otsa õde Maret, kelle kuulsust ei saa alahinnata, suvitas ka meil mitmel suvel. Ühel korral olid temaga kaasas üks teine onkoloogiakirurg Tamara ja nende osakonna õde. Kui oma aju veidi turgutada, siis meenub ka, et üks tuba oli reserveeritud Hanikat Helmile, kes oli Kassari koolis õpetaja mingi aja. Suviti, ei mäleta mitmel, oli meil sage külaline Voldemar Panso. Tal oli alati

Panso ja Siiri Oolmets 50-ndate lõpus

plokk kaasas. Kui isa rääkis midagi naljakat, kirjutas ta selle oma plokki ja naeris nakatavalt. Ka Adamson Jaak külastas meid tihti, ta tahtis isegi Siiriga abielluda. Kui Jaak ja Volli ühel ajal meile sattusid, läks omavaheliseks aasimiseks. Sain aru, et Panso Adamsoni eriti ei sallinud. Ükskord räägiti anekdoote, kus üheks rääkijaks oli ka isa. Kui Jaak rääkis hullumajast, kus hullule öeldi: „Volli, küps, kuku alla!“, võttis Panso seda väga isiklikult ja „nõelas“ kohe vastu. Pansoga sai üldse palju nalja. Eriti hoogne oli elu siis, kui Tinna ka meil elas. Tinna võis Pansoga igasugu trikke teha. Pidime end ribadeks naerma, kui Panso oli käpuli maas ja Tinna ta seljas ratsutas.

Kuna isa oli ka õllemeister, siis oli ka külalistele rüübet pakkuda. Külameestel oli kohe hais ninas, kus peres õlletegu on, ja nii nad tulid kohale. Isale oli see paras nuhtlus, sest tal tuli oma töö pooleli jätta, mis aga talus ei sobinud. Sel ajal oli hea, kui sul oli töömeestele, traktoristidele midagi kaasa anda. Eriti sobisid selleks ema tehtud veinid. Talle meeldis erinevaid sorte valmistada. Neid ei olnud korraga palju, kuid need olid väga maitsvad. Eriti maitsvad olid sinika- ja kõrvitsaveinid, nimekirjas olid veel barbarissi-, pihlaka- ja õunavein, isegi porgandivein.

Sageli lasti külalistel ära mõistada, millest vein on tehtud. Nüüd paistab, nagu meil oleks olnud igavene joomapunker, aga paljude külaliste ja abiliste kaasabil ei jätkunud kraami kuigi kauaks. Me ei näinud oma vanemaid iial purjus olekus. Kui olid sünnipäevad või muud suuremad üritused, saadi alati oma kraamiga hakkama. Ka meie pulmad Reinuga peeti ära suures osas oma märjakesega. Isa ja ema sünnipäevadel oli alati kohal ka Kosti (isa vend Konstantin). Veidi röömsamasse tujusse jõudnud, lasti ka väike laulujoru lahti. Isa laulis: *mina isi olen vana, aga naine on mul noor, lapsi tema toob, ise vana aga joob*. Kosti laulis: *noorus ei tule iial tagasi*. Vahvad vanad olid, mõlemil endast nooremad naised.

Ka Kaasiku Marta ja Priidu käisid alati vanemate sünnipäevadel. Kaasikus sai päris sageli käidud, alati oli Martal midagi maitsvat pakkuda. Kui aga Marta harmooniumi taha istus, oli see ülev hetk. Lühikest kasvu Marta oli justkui palju suuremaks sirgunud, kui ta mängima hakkas. Ka isa õe Kati juures sai käidud. Kui Kati elutee katkes (eelnevalt elas ta Kanadas), siis tõi tütar Endla tuhaurni Kassaris. Seetõttu tulid kõik sugulased, kes vähegi said, kokku. Mindi Endlale laeva vastu ja

koguneti Kaasikusse. Oli ilus suveilm, koosviibimine toimus õues. Oli palju emotsioone.

Ühest isa õest, Bettist, ka pisut. Tema jõudis oma elujärgjega Tallinna. Pole vist ühtegi sugulast, kes poleks Bettil külas käinud. Enamasti oldi ka öömajal. Käisin isegi paar korda manuliseks. Ühel korral oli mul väga ränk kõha, mitte üks rohi ei aidanud. Kartsin, et minu kõha ei lase perenaisel öö läbi magada. Tema andis mulle tulist pohlamoosiga jooki ja nagu nõiaaväel ei köhinud ma öö jooksul mitte kordagi.

Tegelikult sobis see Tinna nimi talle paremini kui ametlik. Kuidas ta selle nime sai, ei mäleta.¹ Tinna oli tol ajal Tartu ülikooli geograafiatudeng. Kassaris oli tal ülesandeks võtta mullaproove.² Käisime sageli temaga koos Sääre mäel, kust ta proove võttis. Huvitav oli ta tööd jälgida. Aitasime tal tööriistu kanda. Tänu Tinnale oli meie elu ka väga mitmekülgne. Jaanitulel sai ikka tinnat tantsitud. Vahvad olid kinoskäigud, jalgsi hanereas mööda mäge. Kõige vägevamad õhtud olid aga siis, kui Tinna akordioni lõõtsa laiali tõmbas ja laulma

1950-ndate lõpp. Paremal Roosi Adolf ja Amanda, vasakul Maive, taga Panso, tema paremal käel Tinna

Nüüd siis Tinna. Väga värvikas kuju. Seepärast on mul võimalik temast ka rohkem kirjutada. Kasutan oma kirjutises Tinna nime.

¹ Nimi tulnud sellest, et Elle õpetas uut tantsu – tinnat. (Vilja Saar Merike Niimannile). Elle ise teab, et nime pani Elmar Hollmann. Kord, kui ta kontori aknast möödus, ütelnud Elmar: „Näe, Tinna läheb.“ (A. Hülgi telefonikõne E. Leesiga 11. V 2017)

² 1958 oli Elle praktikant, 1959. a sügisel aga juba tööl ja koostas Kassari kolhoosile mullastikukaardi. (11. V 2017)

hakkas. Vaikisid linnudki. Ta repertuaar oli muljet avaldav. Enamasti olidki tal krutskiga laulud, nagu „Siga, siga, mis sul viga“, „Suured töörahva massid, koerad ja kassid“, „Ameerika maha jääb meist“ või „Tümm, tümm, tümm tegi tühi vaat, väikesed poisid tünni sees ja pisikesed tüdrukud prundiks ees ...“. Sellelaadseid laule oli tal palju, aga „Tümm, tümm, tümm“ oli meile nagu hümn. Kui kinno läksime, laulsime seda, ja veel ka niisama kokku saades. Tirisime ühe tünni aeda ja selle ümber kätest kinni võttes lausime seda laulu ja tantsisime.

Peale meie noorte olid pundis ka Vaku Eeri, Mäeotsa Helbe, vahel Uno jt. Vahetevahel sai kambaga Kaasikus käidud. Seal olime aias ja laulsime Tinna akordioni saatel. Hiljem töötas Tinna botaanikaaias. Hiljem olen ma teda mitu korda teleris näinud mingitel koosolekutel ja üritustel. Vahepeal käis ta veel paaril suvel Kassaris. Tinna oli ka Vilja ja Mardi pulmavanem, muidugi oma lahutamatu akordioniga rinnal.

Kui juba kuulsustest rääkida, siis oli au tunda ka kunstnik Viidaleppa, kes oli ka oma

eelmise naisega meie pulmas. Pärast pulma tahtis ta maalida pruuti koos isaga. Pidin omale pruudivarustuse uuesti selga panema. Maalimine toimus koduaias. Pruut oli olemas, aga isa polnud. Kui isa kuulis, et tahetakse maalida, põgenes ta pööningule ja käskis öelda, et teda pole kodus. Viidalepp arvas, et ehk saab ka foto järgi maalida. Sel ajal kui maalimine käis, rääkis ta oma reisidest Lennart Merega. Väga huvitav oli. Peale pulmi naasin taas Kärddlasse ja ongi kõik.

Meenutused otsa said, mälestused meelde töid.

Veebruar 2016

PS Järgmisel päeval pärast kirjutise valmimist tuli meile külla tütreütär, kes töötab Postimehes ajakirjanikuna. Lasin tal oma kirjutatu üle kontrollida. Õnneks ei leidnud ta midagi taunivat. Küll aga pakkus talle huvi Tinnaga seotu. Nimelt näitasin talle ka pilte, kus olid peal Tinna ja Panso. Tinna pildi pealt tundis ta ära Elle Leesi nimelise naise. Alles hiljuti oli tütreütär käinud sellenimelist naist intervjuuerimas. Võrdlesime minu pilti ja mälestusi ning selguski, et see on sama naine, kes elas mingi aja Kassaris Tinna nime all. Tuli välja, et Elle Lees on MTÜ Konstantin Pätsi Muuseum asutaja ja tegevjuht ning ajakirjanikuga vesteldes oli mures president Pätsi pörandakella kadumise pärast.

Vestelnud olid nad kauemgi. Oleks ette teadnud, oleksin tervitusi saatnud.

.

Mandrimaal

Hanikatsi Marju

Jõudes Valga raudteejaama, oli seal näha teisigi kohvritega reisijaid. Kogunesime siis ja meid sai 15 inimest. Peagi astus meie juurde kooli juhataja hr Hoog isiklikult ja juhatas meid ühiselamusse. See asus Kesktänaval, samas oli ka kool. Nii algas kooliaeg, esialgu õppetundidega. Õpetati tootmistehnoloogiat, kaubatundmist, arvepidamist, seadmeid, poliitikat. Tunnis ettekantu tuli konspekterida, et seda hiljem korrata. Nii kestis see üle poole aasta, siis tuli praktika vaheldumisi tundidega. Praktika toimus Valga leivatehases. Seal valmistati mitut sorti leiba, nii põranda- kui vormileiba. Samuti saia, stritsleid ja väikesaia (Viini sai). Töö oli mehhaniseeritud, nii taigna valmistamine kui küpsetamine konveierahjudes.

Praktikal käisime ka kohvikutes, neid oli Valgas mitu, kus saime harjutada väikesaia ja pirukate valmistamist. Üldiselt möödus aasta päris kiiresti.

Vaba aja veetmiseks oli meil lauluõpetaja, kes ansambli kokku seadis ja meile laule õpetas. Neid ja ka mõne

luuletuse saime ette kanda lõpupeol.

Koju lubati meid oktoobripühadel mõneks päevaks, aastavahetusel olime enamuse Valgas, sai kultuurimajas käidud. Enne kooli lõppu oli võimalus ekskursioonidel käia Võru ja Antsla leivatehastes, mis olid mehhaniseeritud, kuid mitte nii võimsad kui Valgas. Viidi meid ka Munamäe torni, Ööbiku orgu ja Tamula järve äärde. Kõik oli minu jaoks küll huvitav, sest ei olnud ennem midagi sarnast näinud. Mälestused sellest aastast on igati head. Teadmised, mida omandasime, ja tööd, mida saime leivatehases praktiseerida, andsid tunde, et olen sattunud õigele erialale.

Oli suvi, kui lõpetasime, saime tunnistused, pidasime lõpupeo ja sõitsime laiali. Ees ootas puhkus ja Hiiumaa, mida ei olnud kaua näinud. Kuid enne tuli uus töökoht vastu võtta. Turba alevis oli uus leivatehas valmis saanud, mis tuli käima panna. Seal kulus paljugi õpitut ja nähtut, sest Keila rajoonis ei olnud veel mehhaniseeritud tööstust peale Keile-Joa, mis kuulus Vene sõjaväele. Keilas küll käis juba uue tööstuse ehitus, mis oli algusjärgus. Nii siis seadsime end sisse, töö

hakkas käima kolmes vahetuses, igas vahetuses kolm inimest. Kaheksa tunniga sai valmis 1000 kg leiba ja umbes 100 kg saia. Valmistasime põrandaleiba liht- ja kroovjahust, rukkist. Kord nädalas tegime peenleiba, Riia peenleib oli köömnetega, Borodino leib koriandriga, lisaks linnasejahu. Saiasortiment ei olnud suur, lihtbatoon esimese sordi jahust, linnabatoon, rosinabatoon kõrgema sordi jahust, mõnikord ka stritslid. Töö oli kergem, sest ei olnud vaja ahju kütta, seda tegid kütjad. Küpsetamine konveierahjus, kuhu korraga mahtus 96 kahekilost leiba.

Olles töö vastu võtnud, vähe harjutanud, sain siis kätte puhkuse ja terve kuu Hanikatsil olla. Oli heinaaeg ja sain siis vanaisal-vanaemal abiks olla ja ka õngedega kalal käia. Nii kaua sain puhkused Hanikatsil veeta, kuni 1965. aastal ei saanud vanaisa enam haiguse tõttu käia. Nii tuli nad paigutada Reigi vanadekodusse, kus vanaisa novembris suri. Vanaema elas hiljem veel Tohvril, kus ta suri 1967. aastal. Suvepuhkused veetsin ikka Hiiumaal tuttavate ja sugulaste juures. Ka sai Hanikatsil ikka korra käidud. Nii sai seekord puhkus läbi ja tagasi

mandrile Turbasse. Kuna rongi sõidugraafik meie vahetustega ei sobinud, tuli Turbasse eluase vaadata. Sain kellegi vanamemme juurde voodikoha. Hiljem sain omaette, pliidiga väikese toa. Hakkasime tööga ja vahetustega harjuma. Kõige raskem oli öövahetus, mis kestis keskööst kella kaheksani hommikul. Ka nendega, kellega koos töötasime, sobisime. Üks nendest, Helju, oli minuvanune, teine nendest, Aino, oli meist vanem, kuid kokku me sobisime ja töö läks latusalt. Mind nagu väljaõppe saanud pandi brigadiriks, kelle kohustuseks oli kauba vastuvõtt vahetuseks ja igapäevaste aruannete koostamine. Tööl olles meil jutuainet jätkus ja rääkisime kõigest. Tuli juttu ka kooliskäimisest, selgus, et ka Helju ei olnud rohkem lõpetanud kui 7 klassi, nagu minagi. Nii otsustasime minna Turba õhtukeskkooli. Saime vabastuse õhtustest vahetustest, töötasime hommikuses ja öises. Pidasime need neli aastat vastu, kuigi vahel tahtsime kõik sinnapaika jätta. Aga olime õnnelikud küll, kui tunnistus käes ja leivatööstuse juhataja ja teised ka meid õnnitlema tulid. Meil olid veel plaanid, mis aga teostamata jäid. Nüüd oli õhtuid, mis vabad olid, ja tuli ju millegagi tegelda. Turbas oli klubi, kus

sai isetegevusega tegelda. Olid ansambel, tantsuring, näitering, oli millest osa võtta. Leivatööstuses olid ka enamasti noored ja nii sai klubis käidud, et igav ei oleks. Aastate arvu ei mäleta, aga mingil ajal hakkas jahukriis. Põrandaleiba ei lubatud teha, tuli vormileivale üle minna. Väljaküpsetusprotsent (plaan) tuli nii kõrge, et ei olnud võimalik normaalset leiba küpsetada. Siis hakkasime plaane tegema uue töökoha otsimiseks. Ajalehtedes oli kuulutusi, kuhu pagareid vajati. Baaslaevale „Johannes Vares“ oli esimene koht, kuhu me Kihnu tüdrukutega tahtsime minna. Olgugi et ema oli Rootsis, lootsin ikka, ehk õnnestub ema näha, sest see oli minu unistus. Kuid mida pole lubatud, seda ikka ei saa. Kihnu tüdrukul oli tädi Kanadas ja tema sai laevale, ainult maaluba mitte. Oli ikka vaja edasi vaadata, sest pakkumisi oli. Tallinnas oli kohti, kuhu pagareid vajati. Siis otsustasime teise tüdrukuga, kes oli Märjamaalt, Nõmme kohviku kasuks. See oli ka lähemal kui päris Tallinna sõita. Linnas käis palju inimesi rongiga ja mis see poolteist tundi siis sõita oli.

Nõmme kohvikus töötasid pagarid öösel-õhtul kuuest hommikul kuueni. Kaks ööd tööl ja kaks vaba. Rongiajad sobisid ja nii see läks, ega see algul kerge olnud. Et olime

algajad, pandi meid teine teise vahetusse, kuid hakkama saime. Tänu sellele, et olime Valgas väikesaia valmistamisega tuttavad, oli ka kergem hakkama saada. Vahetuses oli kolm inimest ja valmistati kolm tuhat saia ja pirukaid. Saia oli ikka 4–5 nimetust. Töö oli öisele vahetusele vaatamata ikka palju kergem kui leivatööstuses. Töötasin seal 16 aastat. Sinna aega mahtus abielu, poja sünd, maja ehitamine Riisiperes. Majas, kus kasuema Leeni elas, kinkis perenaine meile oma maast krundi, kuhu meie oma maja ehitasime. Kui valmis said üks tuba ja köök, vesi sees, hakkasime majas elama ja vaikselt siis edasi ehitama. Aga enne kui maja päriselt valmis sai, läksid meie teed lahku. Oli üks hea töökaaslane, kes meile pojaga enda majas toa andis, ja nii see läks. Möödus ikka mitu aastat, kui oma kooperatiivkorterit saime.

Peale poja sünni hakkas ema mulle vahetevahel kirju saatma ja ka pakke lapse varustusega. Ta tahtis mind ka külla kutsuda, kuid surmateade jõudis enne kohale kui küllakutse. Õigel päeval matusele ei jõudnud, sest võidupüha puhul lükkus minu sõit üks päev hiljemaks. Sain kokku Helmi tädide ja onuga, kes mind vastu võtsid. Samuti nägime ühe vennaga, kes oli minust paar aastat noorem. Ema abikaasa oli

surnud aasta tagasi. Sain Stockholmis olla paar nädalat ja päris palju seal näha. Kauplustes oli suur erinevus meie kauplustega, meil olid siis ju tühjad letid. Sain palju huvitavat näha ja ikkagi Rootsimaal ära käia.

Olles tagasi Tallinnas, oli ees suvehooaja töö, mida pakuti Klooga rannas. Mõitlesin vahelduseks selle ette võtta. Nõmme restorani direktor oli sellega nõus, kuna kohvikus oli suvel tööd vähem. Rannas oli suvel tööd palju ja ka teenimisvõimalus, mida mul vaja oli. Kloogal oli juhatajaks väga kena inimene, kes pakkus tööd „Lootuse“

kohvikusse. Tundsin, et Nõmme aeg hakkab ammenduma ja juhtuski nii, et sügisest töötasin kohvikus „Lootus“. Möödus talv, tuli maikuu ja samane juhataja tegi mulle ettepaneku asuda tööle Tallinna vabariiklikku haiglasse. Seal valmis uus köögiplakk kondiitritsehhiga. Nii juhtuski, et 31. mail 1983. aastal tuli minul seal tööd alustada. Kondiitritsehh kuulus küll ühendettevõttele, kuid abilisi oli mul ka haigla personali hulgas: peaarst, majandusjuht ja paljud teisedki. Minu eest hoolitseti nagu oma pere liikme eest. Tuldi ka siis, kui kellelgi oli kõht tühi, midagi ikka leidis.

Sellisest töökohast ei osanud küll unistada, aga teoks see sai. Teadsin, et see jääb viimaseks töökohaks, sest pensioniaeg oli tulemas, aga mälestused sellest ajast on kordumatud ja helged.

Meie korter oli Lasnamäel, kus elas siis minu poeg oma perega (kahe pojaga). Minule anti haigla juures tuba majas, mis kuulus haiglale. Pensionile jäänud, töötasin veel mõned aastad, kuni sain Hiiumaalt teate ühelt endiselt healt kooliõelt, et Suuremõisas on korter müügis.

JÄRGNEB

Paja Kalju (1935–2016)

Lonni ja Kalju 2015. aasta kevadel Pajas ebatsuuga varjus

Kalju Hülgi sündis 1935. aasta jürikuu 14. päeval Petserimaal Meremäe vallas Juusa külas Andu talus Andrei ja Agafia noorima lapsena. Peres olid vanem vend Nikolai ja õde Maria. Lapsed ristiti õigeusku. Nimeks pandi 1935. aastal juba eesti nimi. Setu keel ja setu meel, kord poisikestena laulsid vennaga setu leelot, laul kaikus naaberkülla, kus vanemad külas olid ning laulu kuuldes oma kõrvu ei uskunud – lastele oli regilaul iseenesest külge hakanud.

Õde suri 15-aastasena, vend Nikolai elab Võrus ja on juba 90. Vanemad puhkavad Obinitsa kalmistul.

Lapsepõlv möödus õnnelikult kodus, isa Andrei asunikutalus. Meelde jäid hobustega askeldamised (*kord tõi meie sugulane Sõrmus oma hobuse hoida, et uus võim seda ära ei võtaks, teda tuli hooldada, liikumises hoida, see sugulane tahtis loomale head kodu, minu isa ta usaldas*), Petseris käigud, külakirmased (hääldati

„kirmaas“). Koolis tuli õppida selgeks uus keel – eesti keel –, aga õpetajad olid head ja see hakkas hästi külge.

Küüditamine puudutas suguseltsi lähedalt, nende perre aga otseselt ei jõudnud. 1949. aasta 25. märtsi küüditamispäeva mäletas isa hästi (kirja pandud 25. märtsil 2016). *Olin 14-aastane. Sõitsime isaga Petserisse turule. Nii neid sõite nimetati. Ma ei tea, kas turule ka midagi*

müügiks viidi või käidi muidu uudistamas, ostmas. Petseri lähedal märkasime tanki, mis oli Eesti poole peal. Siis ei osanud sellest midagi arvata, kuid hiljem küll: kardeti vastuhakku seoses küüditamisega. Sel momendil me sellest veel midagi ei teadnud. Küüditamisest kuulsime, kui olime koju jõudnud. Naaberküla Andrikova oli tühjaks viidud. Alles oli jäänud üks talu neljast (Lõhmus Andrei). Ühe küüditatud pere (Kalli) väimees tuli meile ja palus küüti, et üht-teist naisekodust ära tuua. Küüditamise päeval valvet veel ei olnud. Isa arvas, et mina kui laps võiksin voorimeheks minna, sest alaealist ehk ei süüdistata, kui mõni julgeolekumees uurima hakkab.

Sõit sai tehtud, väimees võttis kaasa, mida vajalikuks pidas, seda kraami ei olnud eriti palju. Õhtu poole oli kuulda loomade ammutist, sel päeval polnud keegi neid söötnud-jootnud. Ei mäleta, kuidas see probleem lahendati.

Algul olid kohalikud külakoolid, siis Väimela tehnikum ja seejärel Eesti Põllumajanduse Akadeemia.

Värske loomaarstina lasi isa end 1963. aastal suunata Hiiumaale – kõige võõram kant, nagu ta ütles. Algul suunati Kõrgessaarde, sinna ei tahtnud. Kassaris oli ka

arsti vaja ja esimees oli tragi – siia ta lõpuks Haapsalu tootmisvalitsusest saadeti. Ainsas reisikohvis suur rahu ja isevärki muhedusega huumorimeel.

Elama pandi Vahe majja, suure tõenäosusega tuppa, mida omal ajal oli üürinud kooliõpetaja Medri. Söömas hakkas käima Lepa Anna juures. Edasi tulid lipsulkäigud Paja talu peretütre juurde, Elnaga mindi ka paari ja sündis tütar. Naisega ei vedand tal ambulants ja hospital kaasavaraks haiged vanad laudas kukk ja kümme kana, on Elna hiljem, abikaasa juubeli puhul vemmälvärssis kirjutanud. Olen palju kuulnud, kuidas ema ja isa esimest korda kohtusid. Paja lehm Mooni oli haige ja perenaine, minu vanaema Tilde, palus Elnal minna naabermajja, kuhu oli majutatud noor loomatohter. Kas te saaksite meile tulla? Mei lehm põrus ära. – Põrus ära, põrus ära ... Aa, kas ta aborteerus? – Ja-jaa, aborteerus, aborteerus. (Tõe huvides olgu tähendatud, et Elna rääkis nii hiiu kui ka eesti keelt ja õ-häälik oli suus, seega usun, et ta ütles võõrale „mei“ asemel „meie“ ja „põrus“ asemel „põrus“.)

Esimene tutvus oligi sõlmitud.

Kui noorpaar Võrumaale Juusa külla titte näitama läks, tulid sugulased ja naabrid

kokku, istuti lauda, naerdi ja aeti juttu. Hiidlasest noorik naeris alati kaasa. Pärast üht eriti südamest tulnud pahvakut küsis isa, kas ta mõistab, mille üle naerdi. Ema pidi tunnistama, et pole terve õhtu jooksul eriti millestki aru saanud. Naaber oli küsinud, kas Hiiumaal on kõik mehed nii pisikesed ja naised suured. Nimelt olevat isa käinud hiljaaegu koos Risti Illariga sealtkandist pörsaid ostmas ja ööbimiskohaks oli muidugi oma kodu, endine Andu talu. Nii olidki külainimesed näinud oma silmaga kaht hiidlast: Illarit ja minu ema Elnat.

Siis tuli Sõpruse kolhoos, kus isa Eesti riigi tulekuni töötas. Raskele tööle aitas vastu panna mõningane iseseisvus: veterinaaria oli nii peenike ala, et juhtkond sinna eriti ei sekkunud. Ning muidugi oma meeskond – töökaaslased. Aga töö oli karm, maa-ala suur.

Isa meenutas 21. jaanuaril 2016: Öö läbi helistati, häda tuli siis, kui tuli. Avastati, et lehm maas või ei saa sünnitusega hakkama. Sageli juhtus, et kui teised tulid kodust magamast tööle, siis arstid tulid töölt tööle. Öösel tulid autoga koju, lasid vee välja, tunni-kahe pärast helistati, tuli panna vesi uuesti sisse ja minna lauta, töö tehtud, koju, vesi välja,

magama, siis uus kõne, vesi sisse jne.

Kolhoosi loomaarstid tegid ära kõik profülaktikatööd: tuberkuliinimine, vereproovid, kui oli leukosiitõrje, siis tuli neli korda aastas võtta umbes 800 lehmalt verd. Vaktsineerimine: veistel pügajaraia vastu, muidu olid diagnostilised uurimised kaks korda aastas, algul kogu kari (2000 looma), hiljem ainult noorkari. Põhiliselt olid ainevahetushaigused, poegimishalvatus, tetaania, vasikatel aeg-ajalt kõhulahtisus.

Sigalas oli oma velsker (seal tuli kaks korda punataudile vaktsineerida, pluss kastreerimine ja ravi). Seal läks asi paremaks, kui kaotati pörsastele piima jootmine ning võeti kasutusele küttega sigalad ja parandati olmet. Parim sigala tuli Eesti ajal: soomlase Veskimetsa sigala, kus oli sügavallapanu – kõige looduslähedasem olemine.

Elutingimused olid loomadel niisugused, et talvel lõa otsas ja soojal ajal karjamaal. Välja arvatud hilisem Veskimetsa laut, kus oli aasta otsa lõa otsas pidamine. See oli suur möödalask. Kolhoos võttis mandrilt eeskuju, peeti tol

ajal eesrindlikuks: tööjõu ja kulude kokkuhoid (kõik karjamaaga seotu puudus). Looma heaolule ja tervishoiule ei mõeldud: paned mullika ketti ja ta jääb sinna surmani. Seda on nimetatud ka loomade koonduslaagriks.

Veel tuleb meelde üks näide Vene automaatikast. Automaatsüstla kasutusjuhendis oli kirjas: „Lüüa mõõduka haamrilöögiga kuuli pihta, siis hakkab tööle.“ – Hakkaski, sinder!

Kõige raskemaks, ennastsalgavamaks tööks pidas isa kolhoosiaegset lüpsjatööd. Tema lugupidamine kuulus lüpsinaistele, ta arvas, et nende tööd pole võimalik millegagi mõõta. Lapsena püüdsin teada saada, kes on isa lemmikloom või -taim või -inimene. Ei saanud, mis on ka loomulik. Mäletan teda küll vaikselt kiitmas sea arukust, varese tarkust ja mõne inimese avarust. Igal olendil siin ilmas oli oma koht, üks polnud teisest parem, ent kui pidi siit minema, tuli leppida ja lasta minna. Surnud, ka juba langenud puid ei kiirustanud ta metsas juppideks saagima,

pidas neid vägagi elusaks ja vajalikuks teiste olendite jaoks.

Rõõmu tegi lugemine: humanitaariast reaalteadusteni, Loomingust, Keelest ja Kirjandusest, Akadeemiast ning Sirbist Horisondi ja Eesti Looduseni. Meeskoor ja segakoor, laulupeod. Reisid kaugele ja lähemale. Ümbritseva mõtestamine. Et õnnelik olla, pole sageli vajagi enamat kui – olla.

Aga elu läks, tuli suretada ämm, äi, oma ema ja lõpuks abikaasa. Läks noorus, jõudis keskiga, vanaduski, tööd ja toimetamist jätkus. Olid haridusseltsi tegemised (seltsist astus isa küll välja, kui tundis, et ei suuda vaimus sellega enam kaasas käia), kooslaulmised ja näitemäng.

Tuli aeg, kus enam ei jõudnud sünnitusabi anda, jaksu polnud. Rõõmu tegi, et armsaks saanud tööd sai võimete kohaselt edasi teha, patsientide ja kolleegidega suhelda. Uue elu siia ilma aitamise asemel tuli nüüd vältida soovimatuid sünde ja aidata hädasolijaid valuta lahkuda – võiks pisut lihtsustatult kokku võtta. Volitatud loomaarsti tööle lisaks.

Isa oli väga hea keelekõrvaga (vahest sellepärast, et oli lapsena kakskeelne ja tal olid head õpetajad (*hilisem kirjandusteadlane, noor kaunis Endla Köst*, nagu ta armastas toonitada) ning aeg-ajalt mures eesti keele pärast. Minu töös on väga oluline keele loogika tunnetamine, kui ise kokku jooksin, aitas isa alati välja – ning muidugi

loodusteadused, ajalugu, ladina keel ja palju muud, millega ta abiks oli. Nautisime koos Tehveri tekste, professor Tehveri õpilasena pidas isa väga oluliseks selget emakeelt ja loomaarstiteaduse oskuskeele arendamist. Olgu öeldud, et Julius Tehver õpetas ka oma ametisse väärikalt suhtuma, ning väljanägemine, see pidi

loomaarstil olema korrektne. Kord Kassari kolhoosi päevil nägi Hiiumaad külastav professor oma õpilast poe taga meestega õlut rüüpamas, olukord ei olnud just ülikorrektne. Isa tuletanud seda juhtumit hiljem tükk aega piinlikkusega meelde, kuigi poe taga trimpamine oli tollel ajal maal üsna tavaline suhtlemisviis.

1960. aastate algul Tartus paraadil

Äiapapa Villemist jäänud Paja maja – endine Kassari mõisa sepi- ja puutöökoda – oli heades kätes. 1970ndatel sai maja keskkütte ja vannitoa (seda armastas isa rõhutada), aastal 2000 uue katuse, viimastel aastatel uued (originaalilähedased) aknad ning uue veranda, vahepealsete aegade konarused said silutud. Rõõmu oli sellest kõigest palju, ent aega vähe. Lõpp lähenes. Oma rajatud pargi puud olid suureks kasvanud, täis aru peas, nendega sai juttu puhumas käia.

Ja juba huikaski öökull.

Oli aeg teeles asuda.

8.–21. XII 2016 Pajas
Anu

Kaldkirjas on Kalju enda meenutused ja Elna vemmalvärsiread.

Teated

Neljapäeval, 8. juunil 18.00 tutvustab Helgi Põllo Kassari kabelit ja kalmuaeda. 19.00 kabelis Käina KKK õpilaste kontsert.

Oodatud on kõik huvilised ja vabatahtlikud.

Neljapäeval, 6. juulil 17.00 kõneleb Enn Veevo Kassari rahvamajas hiidlastest Vabadussõjas.

E. Veevo on väga huvitatud ka neist Vabadussõjas võidelnutest, kes on Kassari päritolu. Lähedased, palun tulge ja võtke ka foto kaasa!

Tuleval aastal saab Eesti Vabariik 100 aastat vanaks. Kuidas võiksime seda väärikat sündmust Kassari saarel tähistada? Ootame ettepanekuid Tiivi telefonil 5346 3897.

Üritused Kassari kabelis:

6. mail talgupäev

20. mail, muuseumiööl kabel avatud 18–22

3. juunil 15.00 missa

16. juunil „Kolm risti Kassari kohal“: esineb akordionist Indrek Liit

17. juunil 15.00 kalmistupüha

15. juulil „Kolm risti Kassari kohal“: esineb Rein Orn

20.–23. juulil Hiiu Folgi kontserdid

18. augustil 18.00 „Kolm risti Kassari kohal“: koraalide laulmine

Kassari haridusselts ja Kassari kabel ootavad vabatahtlike abi 15. juunist 7. septembrini. Rahvamajja vajame inimesi reedeks ja laupäevaks, kabelisse neljapäevaks, reedeks ja laupäevaks kella 12–17-ni.

Vabatahtlikel palun võtta ühendust Tiiuga telefonil 469 7141 või 5347 8572.

Täname

Kersti Linaskit Ameerikast Floridast raamatute eest. Kersti on kahel korral toonud seltsi raamatukogule väliseesti kirjandust.

